

Πρεβεζάνικα Χρονικά

Αρ. 43-44 (2007)

ΠΡΕΒΕΖΑΝΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ, 43-44 (2007)

«Μητέρα πόλη με τα πρόσωπα που σε κατοικούν, κατοίκησαν και θα κατοικήσουν αδελφώνω και υπάρχω» 95 χρόνια από την απελευθέρωση της Πρέβεζας

Γιάννης Ρέντζος

doi: [10.12681/prch.28848](https://doi.org/10.12681/prch.28848)

Copyright © 2022, Γιάννης Ρέντζος

Άδεια χρήσης [Creative Commons Αναφορά 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Ρέντζος Γ. (2022). «Μητέρα πόλη με τα πρόσωπα που σε κατοικούν, κατοίκησαν και θα κατοικήσουν αδελφώνω και υπάρχω» 95 χρόνια από την απελευθέρωση της Πρέβεζας. *Πρεβεζάνικα Χρονικά*, (43-44), 283-292.
<https://doi.org/10.12681/prch.28848>

Γιάννης ΡΕΝΤΖΟΣ

*«Μητέρα πόλη με τα πρόσωπα
που σε κατοικούν, κατοίκησαν
και θα κατοικήσουν
αδελφώνω και υπάρχω»*

*95 χρόνια από την απελευθέρωση της Πρέβεζας**

Η μέρες κρατικής εορτής, η 20^η και 21^η Οκτωβρίου, υπενθυμίζουν πολεμικά γεγονότα, πράξεις θυσίας και απώλειες ανθρώπων –ας είναι αιώνια η μνήμη τους– που οδήγησαν στην επέκταση του εδάφους της χώρας μας και το προχώρημα των συνόρων της προς όλες τις κατευθύνσεις. Σε ό,τι αφορά την Πρέβεζα και την ευρύτερη ηπειρωτική περιφέρειά μας ένα είδος μηχανισμού «ντόμινο», όπως συχνά αποκαλείται, ξέσπασε. Και οδήγησε, με το εναρκτήριο γεγονός της νικηφόρου Μάχης της Νικόπολης, της 20^{ης} Οκτωβρίου 1912, σε εδαφικές ανακατατάξεις σε όλη την Ήπειρο στα βόρεια της πόλης μας, πέρα από το μετέπειτα νομό μας αλλά και σε περιφέρειες που δεν ανήκουν σήμερα στη χώρα μας.

Η Πρέβεζα, από τουρκόπολη σε ελλαδούπολη

Είναι, πιο συγκεκριμένα, ημέρα ευφροσύνης η 21^η Οκτωβρίου, για μεγάλο μέρος του λαού της πόλης μας, αφού συμπίπτει με την ημερομηνία της απελευθέρωσης του ελληνικού πληθυσμού της από την τουρκική κυριαρχία. Συχνά οι ιστορικοί βάζουν σε εισαγωγικά την έννοια της «απελευθέρωσης» μιας πόλης αν βέβαια δεν θέλουν να χρησιμοποιήσουν ωμά τη λέξη «κατάκτηση». Κανείς άλλωστε δεν ξέρει, και μάλιστα για παλιότερες εποχές, όταν δεν είχε καλλιεργηθεί ή ήταν αδιανόητο το εθνικό ιδεώδες, ποια αισθήματα

* Ο Γιάννης Ρέντζος είναι Διδάκτωρ του Πανεπιστημίου των Παρισίων και πρώην λειτουργός Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου. – Το παρόν κείμενο δόθηκε ως ομιλία στην αίθουσα της Θεοφανείου Σχολής την 20^η Οκτωβρίου 2007 με ευγενή ανάθεση εκ μέρους του Δημάρχου της πόλης, κ. Μιλτιάδη Κλάπα, τον οποίο ευχαριστούμε και από τη θέση αυτή. Προστέθηκαν μερικές διευκρινιστικές και βιβλιογραφικές σημειώσεις.

και ποια συμφέροντα είχαν οι διάφορες κατηγορίες και ομάδες του πληθυσμού μιας πόλης. Άλλος ελευθερώνεται και άλλος κατακτάται. Οπωσδήποτε, οι συμπατριώτες μας Πρεβεζάνοι Τούρκοι εκείνης της εποχής δεν θα ήταν χαρούμενοι από τα γεγονότα εκείνου του Σαββατοκύριακου.

Αν πάντως εμείς παρασυρθούμε και λησμονήσουμε την αλλαγή του ημερολογίου, θα μπορούσαμε να χαρούμε για τη σύμπτωση της Κυριακής 21^{ης} Οκτωβρίου 1912 του παλαιού ημερολογίου με τη φετινή, που εορτάζουμε και πάλι την οκτωβριανή μας απελευθέρωση, έστω και αν ο κύκλος των 95 ετών κλείνει στις 4 του προσεχούς μηνός Νοεμβρίου.

Από εκείνο λοιπόν το κυριακάτικο απομεσήμερο, όπως περιγράφεται στα χρονικά που συνέταξαν οι συντοπίτες μας της εποχής, η επί μακρόν οθωμανική Πρέβεζα, γίνεται μια γραφική ελληνική επαρχία. Μία *Πρέβεζα*, όπως μερικά χρόνια αργότερα επισημάνθηκε ποιητικά, επικριτικά και θλιβερά, που θα αναζητήσει το δρόμο της προς την πλήρη ένταξη στο Ελληνικό Κράτος. Αυτή όμως άργησε. Ένας συντοπίτης μας λέγει: «Μου κάνει εντύπωση, που σχεδόν επί δύο γενιές μετά την απελευθέρωση της πόλης μας, θυμάμαι ότι στο Γυμνάσιο υπήρχαν πάντα ένας ή δύο ντόπιοι καθηγητές μόνο. Πώς δεν μπόρεσε η περιοχή μας να αναπτυχθεί ώστε να σπουδάσουν ντόπια παιδιά και κοπέλες που θα στελέχωναν αυτή τη σημαντική κρατική υπηρεσία»;

Η πλήρης ένταξη στο Ελληνικό Κράτος που λέμε εδώ, για μια μικρή πόλη –τουρκόπολη με αποτυπώματα ενετικής κυριαρχίας και ίχνη επτανησιακής αρχιτεκτονικής από ανταύγειες της Κέρκυρας– σήμαινε πολλά πράγματα. Μαζί με τη γεωπολιτική ελληνοποίηση του εδάφους της, υπονοούσε και την πολεοδομική ελλαδοποίηση του χώρου της. Η Πρέβεζα θα γινόταν μορφολογικά μια κανονική ελληνική πόλη. Αλλά ποια υποδείγματα μπορούσε να της προσφέρει μια χώρα που επί αιώνες, μετά το ξεχασμένο κλέος των αρχαίων πόλεων, σχεδόν «άπολις», θα αναζητούσε την αναγέννηση του αστικού χώρου μέσα από την ολοκληρωτική ρυμοτόμηση, την ισοπεδωτική αντιπαροχή και την επιθετική αυτοκίνηση;

Ανάμεσα στις περιγραφές της απελευθέρωσης –σεμνύνομαι που το αναφέρω– υπήρξαν και αυτές από το χειρόγραφο *Ημερολόγιο* του παππού μου, Νάκου Ρέντζου, μετέπειτα δημάρχου της πόλης, που σώζεται ακόμα. Από αυτό έχουν κατά καιρούς δημοσιευθεί αποσπάσματα σχετικά με εκείνο το Σάββατο της προετοιμασίας της απελευθέρωσης. Αυτή αναμενόταν από στιγμή σε στιγμή, αρκεί βέβαια να δεχόταν να παραιτηθεί η τοπική φρουρά από την υπεράσπιση της πόλης. Εάν δεν γινόταν αυτό, θα επακολουθούσε προφανώς μια σκληρή αντιπαράθεση μεταξύ ελληνικών στρατιωτικών δυνάμεων και της τουρκικής στρατιωτικής δύναμης. Θα διακυβευόταν έτσι και η ασφάλεια του άμαχου πληθυσμού. Σημαντικοί Πρεβεζάνοι πολίτες –ανάμεσά τους και ο πρόκριτος «αζάς» Νάκος Ρέντζος– κλήθηκαν τα μεσάνυχτα στο Διοικητήριο για να τοποθετηθούν επί της καταστάσεως, αφού ήδη είχαν γίνει με-

σολαβήσεις και συνεννοήσεις των προξένων.

Στην οικογένειά μας κυκλοφορούσε επί χρόνια μια ανέκδοτη και συνοπτική εκδοχή της μορφής της γνωμοδότησης που παρεσχέθη από τους εκλεκτούς συμπατριώτες μας στον τούρκο Κουμαντάρη. «Θα μας σφάζουν όλους ετούτοι». Ποιοι «ετούτοι»; Η τελευταία αντωνυμία εννοεί προφανώς το δικό μας, τον Ελληνικό Στρατό. Κανένας άλλωστε, γύρω από το τραπέζι της συνεδρίασης, δεν θα είχε λησμονήσει όσα είχαν συμβεί πριν λίγα χρόνια, με τον ελληνοτουρκικό πόλεμο του 1897. Τότε ήταν που το τουρκικό έδαφος της ιδιαίτερης πρεβεζάνικης πατρίδας μας είχε βληθεί από ελληνικά πολεμικά πλοία, όπως το περιγράφει στα απομνημονεύματα του ο Θεόδωρος Παγκαλος.¹ Ευτυχώς οι βολές ήταν εκφοβιστικές μόνο.

«Πόλη-σύνορο», όπως θα την ονόμαζαν οι ειδικοί, η πατρίδα μας βίωσε, επί αρκετές δεκαετίες μετά τη συγκρότηση του κράτους μας, που ως έδαφος, γύρω μας, έφθανε ως το Άκτιο και την Άρτα, το περιεχόμενο αυτού του γεωπολιτικού χαρακτηριστικού, της συνοριακότητας. Και μάλιστα το βίωσε με κυριολεκτικά θεαματικό τρόπο αφού απέναντι από την παραλία, στο ελληνικό Άκτιο, οι πρόγονοί μας έβλεπαν να κυματίζει η ελληνική σημαία ενώ η παραλία μας παρέμενε ακόμα δυτικότερο λιμάνι της Ευρωπαϊκής Τουρκίας.

Αυτός ο κυματισμός είχε γίνει για τους συμπατριώτες μας σύμβολο του ελληνικού εδάφους και αλληγορία της ελληνικής διοίκησης. Σε δύσκολες στιγμές, μετά την απελευθέρωση δηλαδή, μερικοί Πρεβεζάνοι αυτοσαρκάζονταν αναρωτώμενοι κατά πόσο ήταν προτιμότερο το «έτσ'» (με το χέρι να μιμείται τον κυματισμό της σημαίας) ή το «έτσ'» (με το χέρι να μιμείται το γύρισμα οβελία). Ποιος να ξέρει βέβαια αν οι πρόγονοί μας στερήθηκαν τα σουβλιστά ψητά μετά την απελευθέρωση της πόλης, περνώντας από τη «συνοριακότητα» σε μια «περιφερειακότητα υπανάπτυξης»; Πάντως θρυλείται πως η παρατήρηση «μού' θλεις έτσ', κι όχ' έτσ'» (με τις αντίστοιχες κινήσεις του χεριού) έχει στ' αλήθεια ακουστεί.²

Μικρή αναδρομή: Η Πρέβεζα ως σημαντικό ιστορικό τοπωνύμιο της πέραν του Αιγαίου χώρας

Για την παλιά κυρίαρχη χώρα, την Τουρκία, είναι ευκαιρία να υπενθυμίσουμε εδώ πως η πατρίδα μας, στα τουρκικά «Preeze», είναι ένα ενδοξότατο τοπωνύμιο της ιστορίας της. Επιτρέψτε μου να καταθέσω εδώ, αγαπητοί συμπατριώτες, τη μαρτυρία ενός ομοίου σας, δηλαδή τη συγκίνησή μου όταν, καινούργιος στην Κωνσταντινούπολη, με εκπαιδευτικά και διπλωματικά κα-

¹ ΠΑΓΚΑΛΟΣ 1950, 28.

² Κατά διήγηση του πατέρα μου Δημητρίου Ρέντζου (1906-2006).

θήκοντα, από το Σεπτέμβρη του 1983, βγήκα ένα πρωί από το διαμέρισμά μου στο δρόμο. Τι ημέρα γιορτής! Η πόλη έπλεε στην ημισέληνο. Πανό και γιρλάντες παντού. Στο πρώτο περίπτερο είδα εορταστικές εκδόσεις των εφημερίδων. Δεν άργησα να διακρίνω, πάνω-πάνω, τη λέξη «Preveze».

Για να είμαι ειλικρινής, δεν την ήξερα μέχρι τότε τη λέξη αυτή αλλά η ομοιότητα των χαρακτήρων δεν με δυσκόλεψε να οδηγηθώ σε κάποια υπόθεση. Η σκέψη μου επαληθεύτηκε, πως η γειτονική χώρα γιόρταζε την Πρέβεζα. Με ποια ευκαιρία όμως; Σωστότερο είναι να πούμε πως η εθνική γιορτή ήταν αφιερωμένη στη μεγάλη ναυμαχία της Πρέβεζας, στη «Νίκη της Πρέβεζας» («Preveze Zafeji»), στις 27 Σεπτεμβρίου του 1538. Οι έγχρωμες πρωτοσέλιδες αναπαραστάσεις των τουρκικών εφημερίδων, ανάλογες με εκείνες που τις κοσμούν κάθε χρόνο στη θλιβερή για μας 29^η Μαΐου, υπενθύμιζαν το θρίαμβο της μουσουλμανικής Ανατολής κατά της χριστιανικής Δύσης. Θρίαμβο, άλλωστε, του νεαρού Μυτιληνιού –δικό μας αίμα– Χαϊρεντίν Μπαρμπαρόσσα.

Η θλιβερή ανάμνηση αυτού του καπάτσου ελληνόπουλου (από τη μητέρα ή ίσως και από τον πατέρα), που είχε γίνει Τούρκος ναύαρχος, έμεινε για πολλές εποχές στις θάλασσές μας. Αλλά με την ευκαιρία αυτή και η ανάμνηση της Πρέβεζας διαπερνά τη σύγχρονη Τουρκία και τη στρατιωτική της οργάνωση. Ναύσταθμοι και υποβρύχια, στρατόπεδα και είδη στρατιωτικού εξοπλισμού φέρουν το νικηφόρο όνομα της «νικόπολης» Πρέβεζας. Με την κατά θάλασσα αυτή νίκη εκείνης της εποχής πέρασε από τα νερά μας το σύνορο ανάμεσα σε Ανατολή και Δύση. Εκεί που είχαν αποτύχει ο Αντώνιος και η Κλεοπάτρα πέτυχε ο Μπαρμπαρόσσα και έτσι απαθανατίστηκε και η πόλη μας. Όχι μόνο στην Τουρκία.

Στο πασιγνωστο σύγγραμμά του, *Μεσόγειος*, που από χρόνια έχει μεταφραστεί και στα ελληνικά, ο Fernand Braudel, που πετυχαίνει διεισδυτικότερες αναλύσεις κατά την περιγραφή της Μεσογείου στην εποχή του Ισπανού ηγεμόνα Φίλιππου Β΄, η Πρέβεζα είναι παρούσα λόγω αυτού του σημαντικού ιστορικού δεδομένου.³ Μαζί της αναφέρονται και πέντε μόνο άλλες από τις σύγχρονες πόλεις μας, όπως η Θεσσαλονίκη και η Καβάλα καθώς και μερικά από τα γνωστότερα νησιά μας, η Κέρκυρα, η Χίος και άλλα. Ιστορικοί και εκπαιδευτικοί αναρωτιούνται βέβαια κατά πόσο αυτό το σημαντικό ιστορικό επεισόδιο της Νίκης της Πρέβεζας αποτελεί και στοιχείο της τοπικής ιστορίας της πόλης μας και, από όσο ξέρω, αρνούνται να το εντάξουν σε αυτή.⁴

³ BRAUDEL 1991, αναφερόμαστε παραδειγματικά στον πρώτο τόμο της ελληνικής μετάφρασης από την Κλαίρη Μιτσοτάκη.

⁴ Παλαιότερες συζητήσεις μας με Φ.Κ. Βώρο και με Μιχαήλ Κατσαούνη. Ο Μ. Κατσαούνης μας διηγείτο, ότι αισθάνθηκε μεγάλη αμηχανία μπροστά σε έναν αυστριακό καθηγητή Ιστορίας που είχε επισκεφθεί την πόλη μας. Του ζητούσε ο επιστήμων εκείνος λεπτομέρειες για τη σημαντική αυτή ήττα του χριστιανικού κόσμου και το χώρο διεξαγωγής της ναυμαχίας. Όμως, ο αείμνηστος «πρεβεζανολόγος», ως σωστός Έλληνας ιστοριοδίφης, δεν ήταν σε θέ-

Ο κάθε Πρεβεζάνος, όμως, ξέρει πως, διά μέσου των αιώνων, με επίκεντρο αυτόν τον τόπο, ήρθαν αντιμέτωποι στρατοί και στόλοι, ανταλλάχθηκαν εδάφη, ξαναχαράχτηκαν σύνορα και έλαβαν χώρα τόσοι βομβαρδισμοί, καθώς και ο μεγάλος Χαλασμός (12/24.10.1798). Είναι περίεργο, λοιπόν, να πληροφορείται πως η έννοια του «τόπου» δεν είναι αρκετή, «ικανή και αναγκαία» δηλαδή, για να ενταχθούν τα γεγονότα που αφορούν τον αντίστοιχο λαό στη δική του ιδιαίτερη ιστορία θυσιών. Θα μπορούσαμε εδώ να υπενθυμίσουμε το 1897 που, όπως είπαμε πιο πάνω, εντάσσεται, έστω και λοξά, στην ιδιαίτερη τοπική ιστορία της πόλης μας. Κατά την έννοια αυτή, ο ακτιβισμός που παρατηρείται από τη δεκαετία του 1980 για τις βάσεις των AWACS στο αεροδρόμιο του Ακτίου έχει ένα σαφές τοπικο-ιστορικό περιεχόμενο πέρα από το διεθνές και εθνικό πολιτικό νόημα.

Ας πω ακόμα πως για ιδεολογικούς, οπωσδήποτε, λόγους η «Ναυμαχία της Πρέβεζας» μολονότι καθόρισε τον εγκλωβισμό μας στον οθωμανικό κόσμο, είναι άγνωστη γενικά σε μας. Δεν της αποδίδουμε την αρμόζουσα σημασία ως γεγονός και ως περίεργης εορταστικής επιβίωσης, ενώ επαιρόμαστε για τη γειτνίαση της πόλης μας με το Άκτιο. Τι θα λέν', αλήθεια, για την ιστορική καταγωγή τους, στα εγγόνια και τα δισέγγονά τους, οι παλιοί Τουρκοπρεβεζάνοι, όσοι ακόμα ζουν και είχαν γεννηθεί εδώ; Πάντως, χωρίς να ατενίζουμε μόνο με διεθνιστική αθωότητα την τουρκική κρατική εορτή του παλαιού τους συνόρου «Πρέβεζα», καλό είναι, στις σημερινές φάσεις ειρήνης και ευφορίας να επισημαίνουμε αυτές τις πτυχές της Ιστορίας.

Ποιος θυμάται, τι θυμάται στην Πρέβεζα;

Η επιλεκτική μνήμη και λήθη είναι συνηθισμένοι μηχανισμοί στις κοινωνίες, όπως άλλωστε και στις οικογένειες και τα άτομα. Και, βέβαια, πολύ καλύτερα παρατηρούνται στα ευρύτερα εθνικά σύνολα και φυσικά εκδηλώνονται μέσα στις πόλεις όπου βρίσκεται συγκεντρωμένος ο πληθυσμός. Αυτές είναι που πρωταγωνιστούν σε θέματα και *θέματα* οργάνωσης μνημοσύνης και λησμοσύνης.

Η δική μας πόλη στερήθηκε επί μεγάλες χρονικές περιόδους τα στοιχεία μνημειωμένης ένταξης στον ελληνικό εθνικοκρατικό χώρο. Μόνο στην αλλαγή δεκαετίας του 1950/1960, επιδόθηκε συστηματικά στην οργάνωση ανάδειξης της ελληνικότητάς της με στοιχεία που υπηρετούν την εθνικοκρατική μνημοσύνη. Το ναυτικό μνημείο στη «Βάση» καθώς και το άγαλμα του Οδυσσέα Ανδρούτσου που κοσμεί την Πλατεία μας είναι από τα πρώτα. Και πιο

ση να φανεί χρήσιμος αφού ποτέ, όπως μας είχε εξομολογηθεί, δεν είχε δώσει την αρμόζουσα σημασία σε αυτό το γεγονός.

έξω, στο Ζάλογο, το πανύψηλο μνημείο του Ζογγολόπουλου, για τις Σουλιώτισσες.

Σε κάποια φάση η πόλη μας ως εικόνα αποτέλεσε έναν αμιγή χριστιανικό πολιτισμικό χώρο, όχι όμως ταυτόχρονα και ελληνικό. Την εικόνα αυτή της χάριζαν οι χριστιανικοί ναοί, αφού εξέλιπαν τα μουσουλμανικά τεμένη και νεκροταφεία, η εβραϊκή συναγωγή και το εβραϊκό κοιμητήριο. Πολλοί Πρεβεζάνοι μας, που δεν γεννήθηκαν σε χριστιανικά σπίτια, θα μείνουν για πάντα ξεχασμένοι. Υπήρξαν όμως και αυτοί συμπατριώτες μας. Στη Λάρισα και το Βόλο προχώρησαν σε θετικά βήματα μνημοσύνης με τα σκούρα μνημεία που έστησαν για τους συμπατριώτες τους Εβραίους.

Η μνημείωση στην πόλη μας πέρασε από πολλά στάδια. Η εικόνα της πλούτισε. Απεικονίσεις πρεβεζάνικου παρελθόντος συντάχθηκαν ή αντιπαρατάχθηκαν σε φιγούρες της κρατικής ή της αθηναϊκής ιστορίας. Μαζί με τον Κονεμένο μας και ο τραγικός Καρυωτάκης. Απέναντι από το σπίτι του Ανδρούτσου μας –τι φοβερό– ο ορκισμένος εχθρός του Συρρακιώτης Κωλέττης.

Όσοι προερχόμαστε από το «παλαιοπρεβεζάνικο» πληθυσμιακό απόθεμα, ας το πούμε έτσι, αισθανόμαστε πως η θρυλούμενη ή τεκμηριωμένη ιστορική διαμάχη Ανδρούτσου-Κωλέττη⁵ εκδηλώνεται στο χώρο της πόλης μας, σαν «ιστορική ειρωνεία». Η πόλη γίνεται θεατρική σκηνή. Ο χώρος της αναπαριστά. Ή μήπως απλά «παρασταίνει»; Και τι; Αν οι Συρρακιώτες μας είναι –όσοι είναι– κωλεττικοί, εμείς οι Παλαιοπρεβεζάνοι είμαστε ανδρουτσοί; Ήμασταν, δηλαδή, την εποχή της Επανάστασης του 1821 με το μέρος της Επανάστασης, ή, μήπως, όπως πολλοί αστοί, σε διάφορες πόλεις της Ευρώπης, την εποχή των επαναστάσεων, βρεθήκαμε ταχτοποιημένοι στην πόλη μας με τις πόρτες της σφαλιστές; Στη Γαλλία έχουν δημοσιεύσει άτλαντα με το ερώτημα «Τι έκανε στη Γαλλική Επανάσταση η πόλη σου;».⁶ Για μας τουλάχιστον, ο Μακρυγιάννης είχε δώσει «συχώρηση» στα *Απομνημονεύματά* του.⁷ Ας αφήσουμε που δεν ήμασταν και πρώτοι στ' άρματα, ούτε στα γρόσια, ούτε στα γράμματα.

«Δικοί μας» και «ξένοι» στην Πρέβεζα

Συχνά στις πόλεις επιδιώκουν να μεταμφιέσουν με εξωραϊσμό και μετασηματισμό τους πραγματικούς χώρους της Ιστορίας και του μόχθου.⁸ Η αναζήτηση καινούριας ταυτότητας είναι κάτι συνηθισμένο. Αποκρύπτεται

⁵ ΜΑΚΡΥΓΙΑΝΝΗΣ 1989, 137· ΛΥΤ 1991, 87 και 241.

⁶ MARTIN 1998. Για τα ελληνικά πράγματα βλ. ΚΟΥΜΑΡΙΑΝΟΥ 1971.

⁷ ΜΑΚΡΥΓΙΑΝΝΗΣ 2000, 115.

⁸ MITCHELL 2001.

έτσι και η ιστορία των ανθρώπων που, μέσα στην καθημερινότητά τους, μόχθησαν γι' αυτές. Όπως έχει υποστηριχθεί, το λιμάνι της Πρέβεζας, ως διέξοδος απασχόλησης κράτησε τους Πρεβεζάνους κοντά. Έτσι, πολλοί που θα είχαν μεταναστεύσει και που με το μεταναστευτικό κομπόδεμα θα είχαν κάνει επενδύσεις που θα έδιναν, για παράδειγμα, οικιστικά, κάποιο χρώμα πλούτου στην πόλη, βρήκαν *εδώ* κάποιο μεροδούλι. Ο «ψαράς» και ο «φορτοεκφορτωτής» του λιμανιού είναι φιγούρες που θα μπορούσαν να τιμηθούν στην πόλη μας. Απαθανατίζοντας το λιμάνι και τους ανθρώπους του τιμούμε και την παλιά οικιστική εικόνα της Πρέβεζας. Αυτή, όπως ξέρουμε, είχε κάνει τόσο καλή εντύπωση στον Κωνσταντίνο Δοξιάδη, αλλά δεν τη σεβαστήκαμε όσο έπρεπε.

Να πούμε ακόμα ότι από το δημόσιο χώρο της πόλης, λείπουν επίσης μορφές που να παραπέμπουν, έστω και ανώνυμα, στους ανθρώπους που μόχθησαν τις τελευταίες δεκαετίες για την πόλη αυτή. Μια τέτοια, για παράδειγμα, είναι αυτή του «Λευκαδίτη καλλιεργητή». Κι έπειτα, για να επισημάνουμε την απουσία της γυναικείας μορφής από τις αναπαραστάσεις του δημόσιου χώρου μας, που είναι ανδρικό προνόμιο, να αναζητήσουμε τη «Συρρακιώτισσα μάνα».

Θα πρέπει βέβαια να διεκδικήσουμε και θέση για πρεβεζάνικες λαϊκές ονοματοθεσίες του παρελθόντος, που τους χρωστάμε να τις αναγάγουμε σε επίσημες οδωνυμίες της πόλης. Θα πω ένα παράδειγμα. Τιμήσαμε με ονοματοθεσία οδού –και πολύ σωστά– τους εκ Σύρου επιχειρηματίες Αδελφούς Καλημέρη. Ήταν γνωστοί από την ίδρυση της βιομηχανίας παροχής ηλεκτρικής ενέργειας στην πόλη μας και από την ευρύτερη κοινωνική δράση τους. Όμως στο σχετικό σημείο της πόλης ένα τμήμα της οδού ήταν επί δεκαετίες γνωστό ως «Στην Ηλεκτρική». Δεν είναι καθόλου κακό μια πόλη να έχει μία «Οδό Ηλεκτρικής», ή και μια «Πλατεία Παγοποιείου» αν θέλει κάποτε να απομακρυνθεί από την προσωπολατρική παράδοση. Βέβαια, η αιτιολογική εισήγηση για την ονοματοθεσία ή την αλλαγή θα αναφέρεται και στα πρόσωπα, στους ανθρώπους, που η ανάμνησή τους υποκίνησε την υιοθέτηση του ονόματος της οδού ή της πλατείας. Και δεν θα παραλειφθεί και η συλλογική πτυχή με αναφορά σε όσους σημάδεψαν με το μόχθο τους και τη ζωή τους ακόμα το συγκεκριμένο χώρο.

Πώς, αλήθεια, θα μπορούσε να αναδειχθεί το πρεβεζάνικο στοιχείο στην ονοματοθεσία «Πλατεία Γεωργίου Σεφέρη»; Ο ποιητής μας αυτός, βραβευμένος με το βραβείο Νόμπελ, δεν έχει κάποια ιδιαίτερη σχέση με την Πρέβεζα. Είναι απλά σαν να τιμούμε το Βραβείο Νόμπελ με την πλατεία του νομπελίστα. Δεν είναι κακό. Είναι, απόλυτα παραδεκτό και, αναμφισβήτητα, παιδαγωγικό, για ολόκληρη την κοινωνία μας, να τιμούμε το *Σμυρνιό* Γιώργο Σεφέρη. Είναι σαν να τιμούμε και όλους τους δικούς μας «πρόσφυγες», όσους εγκαταστάθηκαν στην Πρέβεζα.

Ωστόσο, αν ψάχναμε στο πλούσιο ιδεολόγιο των ποιημάτων του και του εν γένει έργου του, θα μπορούσαμε να ανασύρουμε μια ιδέα ή μια εικόνα για την ονοματοθεσία. Ένας Πρεβεζάνος φίλος, που κατοικεί στην άλλη Πρέβεζα, την Πρέβεζα των ξενιτεμένων, και στον οποίο κάναμε τη συζήτηση, έφερε στο νου του το μελοποιημένο ποίημα του Σεφέρη, με τίτλο «Ο γυρισμός του ξενιτεμένου» και μας το πρότεινε. «Πλατεία του ξενιτεμένου» δεν είναι κακή ιδέα για μια μικρή κεντρική πλατεία. Όπως οι ξενιτεμένοι Πρεβεζάνοι έχουν στην καρδιά τους την πόλη μας έτσι και η πόλη θα τους είχε στη δική της.

Σε σχέση με την απομάκρυνση από την προσωπολατρική παράδοση των οδωνυμίων, κίνηση που εγγράφεται στο ιδεώδες αυτό, για σοβαρούς πολιτικούς λόγους στη φάση της Μεταπολίτευσης, ήταν και η μετονομασία σε «Οδό Πολυτεχνείου». Έγινε στο γνωστό μεγάλο δρόμο του παραδοσιακού άξονα περιοχής κατοικίας της πόλης που περνά μπροστά ή συνδέει τις τέσσερις παλαιότερες εκκλησίες της πόλης μας και τις γειτονιές τους. Τον Άγιο Βασίλειο, την Αγία Παρασκευή,⁹ τον Άγιο Κωνσταντίνο και τον Άγιο Νικόλαο. «Οδός των Τεσσάρων Εκκλησιών» θα ήταν ένα όνομα που θα ανταποκρινόταν σε μια απόλυτα πρεβεζάνικη και αντικειμενική «πολεογραφία». Θα αποτυπωνόταν ένα πρεβεζάνικο χαρακτηριστικό που δεν είναι συνηθισμένο στις πόλεις. Ακόμα και τουρίστες «θρησκευτικού τουρισμού» θα είχαμε που θα έκαναν περίπατο στην πόλη μας αναζητώντας τις τέσσερις εκκλησιές.

Αντί για συμπεράσματα: Από τη γεωπολιτική πατρίδα στην πατρίδα των ανθρώπων

Μητέρα πόλη με τα πρόσωπα που σε κατοικούν, κατοίκησαν και θα κατοικήσουν αδελφώνω και υπάρχω ...» Διαλέξαμε από κείμενο του Νίκου Γαβριήλ Πεντζίκη,¹⁰ θεσσαλονικιού συγγραφέα, αυτό το μικρό απόσπασμα για να τιλοφορήσουμε την ομιλία μας για τη σημερινή 95^η επέτειο της απελευθέρωσης της πόλης μας. Την βλέπουμε σαν ημέρα ευφροσύνης για όλους μας. Προτιμήσαμε εδώ στοιχεία ιστορικά και κοινωνικά που μας φέρνουν κοντά στον απλό άνθρωπο· τον πλησίον· ακόμα και τον «άλλον», τον «απέναντι» και τον μελλοντικό Πρεβεζάνο.

Βλέπουμε την Πρέβεζα σαν πατρίδα. Όχι με τη γεωπολιτική σημασία του όρου. Αυτή ταυτίζει την πατρίδα με το έδαφος στο οποίο ασκεί τη δικαιοδοσία

⁹ Έστω και αν η Αγία Παρασκευή δεν έχει ενορία, πρέπει να συμπεριληφθεί στις εκκλησίες της οδού αυτής αφού οικιστικά και εκκλησιαστικά είναι ένα ισότιμο μνημείο. Ευχαριστούμε τον κ. Νίκο Δ. Καράμπελα που μας υπενθύμισε τον «αφανή» αυτό ναό που αρχικά δεν είχαμε συμπεριλάβει στο σχόλιό μας. Προφανώς, η πρότασή μας δεν αποβλέπει σε νέα ονοματοθεσία αλλά αποτελεί ένα ακόμα παράδειγμα αναζήτησης πρεβεζάνικων ονοματοθεσιών.

¹⁰ ΠΕΝΤΖΙΚΗΣ 1999, 43.

του το κράτος. Δεν δοξολογήσαμε τη μεγάλη πατρίδα του χάρτη, των συνόρων, των πολιτικών και των στρατιωτικών. Προσπαθήσαμε να επικεντρωθούμε στην έννοια της μικρής γωνιάς των ανθρώπων. Είναι ο χώρος όπου ο καθένας μας είδε το φως και έμαθε βιωματικά να ξεχωρίζει το καλό από το κακό.

Ενενήντα πέντε χρόνια μετά, εδώ μπορεί να δοθεί ο καθημερινός αγώνας για το καλό. Να υπηρετηθεί γνήσια το ιδεώδες ενός ευπρεπισμένου χώρου διαβίωσης των ανθρώπων, να ελεγχθούν οι ασύμμετρες επεμβάσεις χρήσης και δόμησης, να μην παρέχεται στους δρόμους προβάδισμα στον ισχυρό και τα δρεπανηφόρα, να αποφεύγεται κάθε ενέργεια, που θα διέστρεφε, έστω και αθέλητα, τις λειτουργίες και τις σημασίες του χώρου. «Μητέρα πόλη με τα πρόσωπα που σε κατοικούν, κατοίκησαν και θα κατοικήσουν αδελφώνω και υπάρχω ...». *Μητέρα πόλη ...*

Βιβλιογραφία

- BRAUDEL F., 1991, *Η Μεσόγειος και ο μεσογειακός κόσμος την εποχή του Φιλίππου Β΄ της Ισπανίας*, τ. Α΄, Αθήνα
- ΚΟΥΜΑΡΙΑΝΟΥ ΑΙΚ., 1971, *Ο Τύπος στον αγώνα (1821-1827)*, Αθήνα
- ΛΥΤ Χ., 1991, *Στην Αθήνα του 1847-1848*, Αθήνα
- ΜΑΚΡΥΓΙΑΝΝΗΣ (ΣΤΡΑΤΗΓΟΣ), 1989, *Απομνημονεύματα*, Αθήνα
- ΜΑΚΡΥΓΙΑΝΝΗΣ (ΣΤΡΑΤΗΓΟΣ), 2000, *Απομνημονεύματα*, Κείμενο, εισαγωγή, σημειώσεις Γιάννη Βλαχογιάννη – Επιμέλεια Λίνου Πολίτη, τ. Α΄, Αθήνα
- MARTIN J.C., 1998, *Contre-Révolution, Révolution et nation en France (1789-1799)*, Paris (Coll. «Points Histoire»)
- MITCHELL D., 2001, *Cultural Geography*, London
- ΠΑΓΚΑΛΟΣ Θ., 1950, *Τα απομνημονεύματά μου (1897-1947)*, τ. Α΄, Αθήνα
- ΠΕΝΤΖΙΚΗΣ Ν.Γ., 1999, *Μητέρα Θεσσαλονίκη*, 6^η έκδ., Αθήνα